

Bankalarda “Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymet” İşlemleri ve Etkin Faiz Yöntemi

Ümmühan ASLAN*

ÖZET

Bankaların son on yıllık bilançoları incelendiğinde vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin, menkul kıymet yatırımları içinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda aktif içinde de önemli paya sahip olan bu tür menkul kıymetlerin gerçek değerleri üzerinden bilançoda gösterilmesi ise önem taşımaktadır. Bu menkul kıymetlerin gerçeğe uygun bir şekilde bilançoya yansıtılabilmesi için paranın zaman değerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Uluslar arası Muhasebe Standartları (UMS),vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin muhasebeleştirilmesinde, paranın zaman değerini dikkate alan "Etkin Faiz Yöntemi(EFY)"nin, kullanılmasını öngörmektedir.EFY, yatırım ve borçlanma maliyetlerinin, itfa edilmiş değerlerinin bulunmasını ve ilgili faiz geliri ve giderlerinin ilgili dönemlere dağıtılmasında "yıllık faiz oranı üzerinden günlük bileşik faiz esasına" göre Etkin Faiz Oranının(EFO) kullanılması esasına dayanmaktadır.Bu çalışmanın amacı bankalarda önemli işlem hacmine sahip olan sabit getirili yatırım araçlarından "Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin" USM39/TMS39 kapsamında EFY' ne göre yatırım dönemi boyunca muhasebeleştirilmesini örnekler yardımı ile ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Etkin Faiz Yöntemi, Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler, Bankalarda sabit getirili menkul kıymetler, finansal araçlar

Jel Sınıflandırması: G21, G28, M41, M48, M49

Transaction of Held to Maturity Securities in Banking Sector and Effective Interest Method

ABSTRACT

When the examination of bank's financial position statement last ten years, held to maturity securities have seen a significant share in securities. In this context, this security to be shown the real value on the financial position statement is very important. To be reflecting on the financial statement position the real value of these securities, time values of money should be taken into consideration. International Accounting Standards (IAS/TMS) envisaged the use of "Effective Interest Method" which is taking into account the time value of money, recording of held to maturity securities. The effective interest method is a method of calculating the amortized cost of a financial asset or a financial liability (or group of financial assets or Financial liabilities) and of allocating the interest income or interest expense over the relevant period. The Effective interest rate should be the annually interest rate that calculated based on daily compounding. The purpose of this study is to expose the effect of application of Effective Interest Method for reporting of interest income of fixed income securities, which classified as a " held to maturity investment ", over investment period in banking sector. As a result, Effective Interest Method provides more realistic allocation based on time value of money and more reliable information in the financial reports at the allocation of interest income of the investment over the relevant period. Hence, the decision makers who need information about a bank can get more reliable information from reports of financial position and financial performans.

Keywords: Economic crisis, Financial risks, Financial ratios, Financial leverage

Jel Classification: G01, G32

* Yrd. Doç. Dr. Ümmühan Aslan, Bilecik Üniversitesi Bozüyük Meslek Yüksek Okulu, uaslan40@gmail.com

1.Giriş

Ekonomik sistemin en önemli aktörü olan bankalar, sermayenin dolaşımına ve oluşumuna aracılık eden kurumlardır. Bu kurumların finansal raporlama sistemleri ve gerçeğe uygun finansal bilgi üretmeleri, içinde buldukları ekonomik sistemi ve bankanın taraflarını yakından ilgilendirmektedir.

Finansal piyasalarda yaşanan entegrasyon ve bu doğrultuda artan rekabet bankaların küresel bazda faaliyet göstermelerine neden olmuştur. Bu durum, uluslar arası alanda faaliyet göstermek zorunda kalan bankaları riske açık kurumlar haline getirmiştir. Bu gelişmeler, bankacılık otoritelerini, bankacılık sisteminin rekabete ve artan risklere karşı dayanıklı hale getirmek için BASEL I – BASEL II gibi bir takım düzenlemeler yapmalarını zorunlu kılmıştır.

UMS'nın öncelikle bankalar tarafından uygulanmaya konulması da, bu gelişmelerin bir sonucu olarak görülmektedir. Ülkemizde faaliyet gösteren bankalar, 2002 yılında uluslar arası finansal raporlama standartları(UFRS) ve UMS'den esinlenerek, BDDK tarafından hazırlanan standartları uygulamaya başlamışlardır. Ancak BDDK, 2006 yılında yaptığı bir düzenlemeyle, kurum olarak muhasebe standartları hazırlama çalışmalarından vazgeçerek, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu(TMSK) tarafından yayınlanan Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Türkiye Muhasebe Standartlarına(TMS) uyacağını beyan etmiştir. 1 Kasım 2002 Tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan düzenleme çerçevesinde bankalar doğrudan TMSK'nın standartlarını uygulamaya başlamıştır.(Selvi, 47)

UMS/TMS kapsamında, bankaları yakından ilgilendiren standartlar, finansal araçlara ait düzenlemeleri ele alan standartlardır. Çünkü bankaların varlıkları ve kaynaklarının önemli bir kısmı finansal araçlardan oluşmaktadır.

Bankalar, finansal araçlara dayalı olarak, risk altına girebilmekte veya risklerini minimize edecek politikalar geliştirmektedirler. Bu bağlamda finansal araçların doğru güvenilir ve gerçeğe uygun değerlendirilmesi ve raporlanması oldukça önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, finansal araçlardan, finansal varlık grubu içinde yer alan sabit getirili ve vadesi belli olan menkul kıymetlerden “vadeye kadar elde tutulacak olan menkul değerlerin” muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve raporlanması örnekler yardımı ile ele alınmaktadır.

Çalışmada öncelikli olarak vadeye kadar elde bulundurulacak olan menkul kıymetlerin bankaların finansal varlık yapısı içindeki durumu ortaya konulmaktadır. TMS/TFRS kapsamında sabit getirili menkul kıymetler ve buna bağlı olarak vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler ele alındıktan sonra, vadeye kadar elde tutulacak olan menkul kıymetlerin değerlemesinde kullanılan EFY ve Etkin Faiz Oranı (EFO) hakkında açıklamalar

yapılmaktadır. Son bölümde ise bankacılık sektöründe “vadeye kadar elde tutulacak menkul Değerlere” ait muhasebeleştirme işlemleri örnekler yardımı ile açıklanmaktadır.

2. Bankalarda Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler

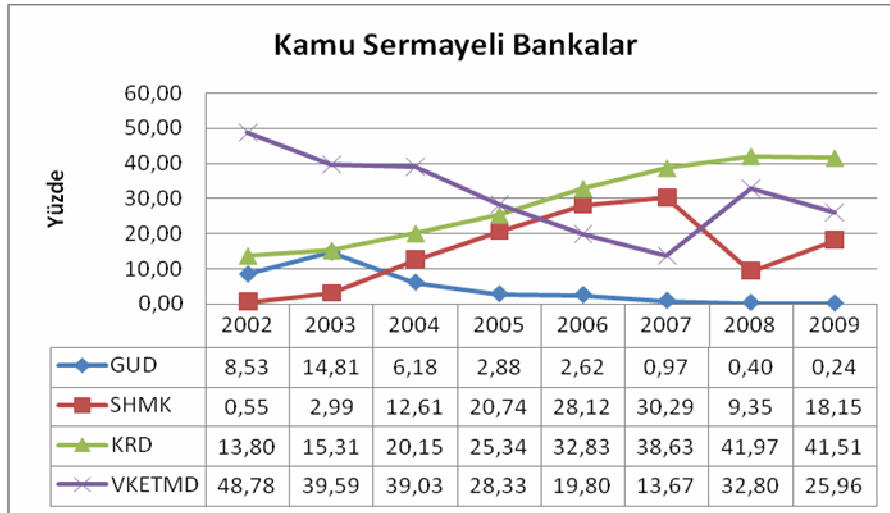
Bankaların, UFRS/IFRS kapsamında hazırlanan son dönem bilançoları incelendiğinde UMS/TMS 39 Finansal Araçlar; Muhasebeleştirme ve Değerleme standardına uygun olarak, finansal varlıklardan, menkul kıymetlerin aşağıdaki gibi üç sınıfa ayrıldığı görülmektedir.

- Gerçeğe uygun değer farkı kar zarara aktarılacak olan menkul değerler,
- Satılmaya hazır menkul değerler
- Vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler ^a

Bu çalışmanın konusunu oluşturan vadeye kadar elde tutulacak olan menkul değerler kaleminin 2002-2009 yılları arasındaki, bankaların aktif toplamı içindeki payı incelendiğinde aşağıdaki grafikler elde edilmiştir. ^b

Grafik 1’de kamu bankalarında (Ziraat Bankası, Vakıfbank, Halk Bank) “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin”, 2005 yılına kadar diğer finansal araçlardan,(krediler, satılmaya hazır menkul değerler ve gerçeğe uygun değeri kar zarara yansıtılacak olan menkul değerler) daha yüksek olduğu, 2005 yılından sonra ise kredilere göre aktif içindeki payının azaldığı görülmektedir.

Grafik 1: Kamu Bankalarında Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Yıllara Göre Aktif İçindeki Değişimi

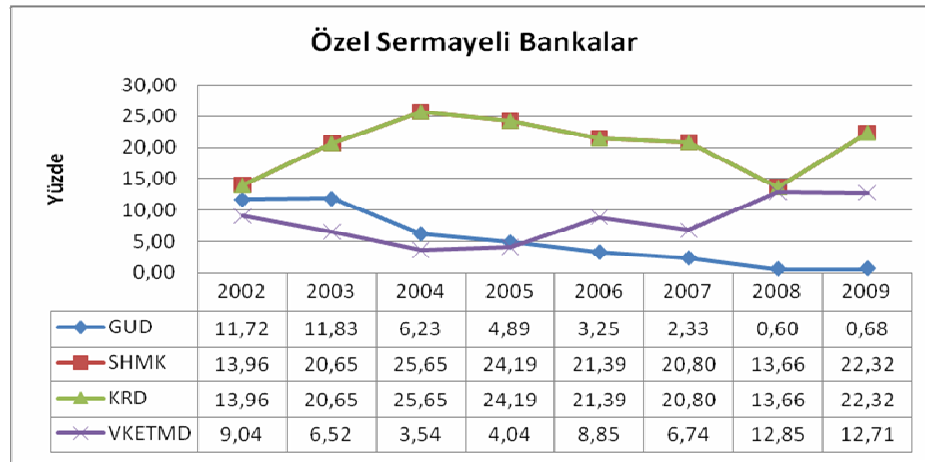

^a Bankalar hesap planında Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymet yerine, hesap isimi olarak Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değer ifadesi kullanılmıştır.

^b www.tbb.org.tr. Sayfasında yayınlanan mali tablo verilerine göre düzenlenmiştir.

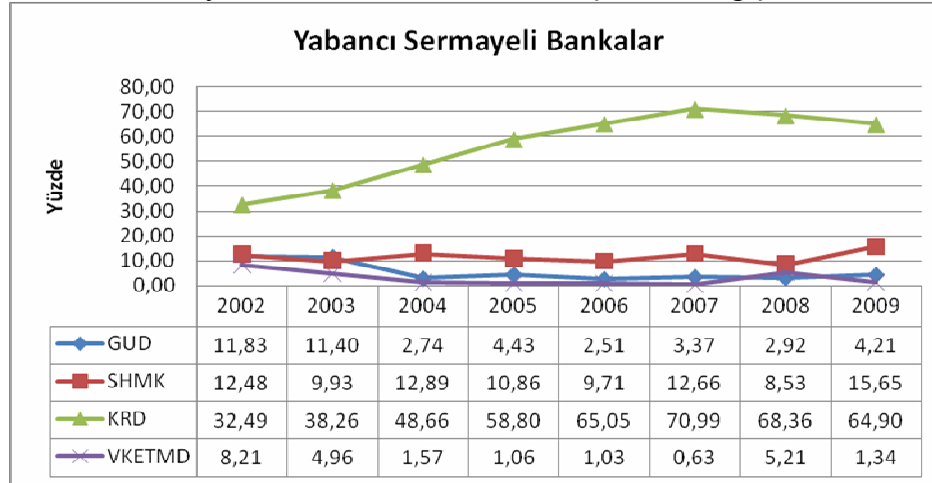
Türkiye’de faaliyette bulunan ve özel sektöre ait ulusal sermayeli bankalar (Akbank, İş Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası) içinde önemli etkinliği olan dört bankanın bilançoları incelendiğinde ise grafik 2’deki durum ile karşılaşılmıştır. Bu grafiğe göre bu bankalarda, “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin” diğer finansal araçlar içindeki payının, kamu bankalarında olduğu kadar yüksek olmadığı ve bu bankalarda “satılmaya hazır menkul değerlerin” krediler ile başa baş bir ağırlığı sahip olduğu ve “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin” ise son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir.

Grafik 2: Özel Bankalarda Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Yıllara Göre Aktif İçindeki Değişimi

Grafik 3’de ise Türk bankacılık sektöründe önemli paya sahip olan dört yabancı sermayeli bankanın(HSCB, Finansbank, Fortis Bank, Denizbank) bilançosunda “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin” diğer finansal araçlar karşısında, aktif toplamı içindeki payının oldukça düşük kaldığı görülmektedir.

Grafik 3: Yabancı Sermayeli Bankalarda Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Yıllara Göre Aktif İçindeki Değişimi

Yukarıdaki yapılan açıklamalardan yola çıkıldığında Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların aktifleri içinde yer alan finansal araçların yaklaşık %40’nın “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerden” oluştuğu görülmektedir. Banka finansal varlıkları içinde önemli paya sahip olan “vadeye kadar elde tutulacak olan menkul değerlerin”, muhasebeleştirilmesi ve gerçek değerleri ile mali tablolarda gösterilmesi oldukça önem taşımaktadır.

Özellikle uluslar arası muhasebe standartlarının, “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin” paranın zaman değerini dikkate alan yöntemler ile değerlendirilmesini öngörmesi, “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin” muhasebeleştirilmesi ve değerlendirilmesi konularını daha önemli hale getirmiştir.

3.Sabit Getirili Menkul Kıymetler

Sabit getirili menkul kıymetleri açıklamadan önce menkul kıymet kavramı üzerinde durmak faydalı olacaktır. Sermaye Piyasası Kanununun 3.maddesinde; menkul kıymet; ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları SPK’na belirlenen kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır. (www.spk.gov.tr)

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi, menkul kıymet denildiğinde, ortaklık hakkı sağlayan hisse senetleri ile alacaklılık hakkı sağlayan tahvil vb. menkul kıymetlerin anlaşılması hedeflenmiştir. Yapılan bu tanımlamada dikkat edilmesi gerekli bir diğer konu ise menkul kıymetlerin kıymetli evrak niteliği taşımasıdır. Bu bağlamda her menkul kıymet, kıymetli evrak olarak kabul edilmektedir. Kıymetli evrak olarak tanımlanan menkul kıymetlerin taşıdığı temel özellikler ilgili kanunda belirtilmiştir.^c

Ayrıca menkul kıymetler, bir takım sınıflamaya tabi tutulmuştur. Temelde menkul kıymetler elde edilme amaçlarına ve getirilerine göre iki guruba ayrılmıştır.

Elde Edilme Amaçlarına göre;

- Riskten korunma veya Spekülatif Amaçlı Menkul Kıymetler
- Uzun Vadeli Yatırım Amaçlı Menkul Kıymetler

Elde Edilen Getiriye Göre;

- Sabit Getirili Menkul Kıymetler
- Değişken Getirili Menkul Kıymetler

^c Misli nitelikte, belli şekil şartlarına haiz kıymetlerdir, Çok sayıda ihraç edilip, halka arz edilen kıymetlerdir, Menkul kıymetlerin sürekli alınıp satıldığı piyasası vardır, Menkul kıymetlerin değeri arz ve talebe göre belirlenir, Ya dönemsel getirisi vardır ya da dönemsel getiri potansiyelleri vardır, Menkul kıymetler nama (registered) ve hamiline (bearer) yazılı olabilirler.

Maliye Bakanlığının Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde menkul kıymetler, vadelerine göre kısa vadeli (spekülatif amaçlı) olanlar dönen varlıklar içinde menkul kıymetler başlığı altında sınıflandırılmıştır. Uzun vadeli olanlar ise duran varlıklar içinde mali duran varlıklar başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Ancak UMS/TMS 39'da ise menkul kıymetler vadelerinden ziyade elde bulundurma amaçlarına göre aşağıdaki gibi üç sınıfa ayrılmıştır. (UMS/TMS 39 madde 9)

- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar/Zarar yansıtılacak Menkul Değerler,
- Satılmaya Hazır Menkul Değerler,
- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler.

Menkul kıymetlerin, ortaklık amaçlı ya da alacaklılık amaçlarına göre getirileri farklılaşmaktadır. Ortaklık amaçlı elde edilen menkul kıymetler değişken getirili, alacaklılık amaçlı bazı menkul kıymetler ise sabit getirilidir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler getirileri açısından sabit getirili menkul kıymetler(SGMK) grubuna girmektedir.

Sabit getirili menkul kıymetler (SGMK), yatırımcıya her devre için sabit bir gelir getiren finansal varlıklardır.(Erol,115) Diğer bir ifade ile yatırım yapıldığı anda, yatırım boyunca söz konusu yatırımın sağlayacağı nakit vb. varlık girişlerinin yatırımcı tarafından önceden bilindiği yatırımlardır.(Selvi, 48)

Bu menkul kıymetlerin vadeleri, bir yıldan kısa veya bir yıldan uzun olabilmektedir. Bir yıldan daha kısa vadeli olan sabit getirili menkul kıymetler devlet tarafından ihraç ediliyor ise hazine bonusu, özel kesim tarafından ihraç ediliyor ise finansman bonusu olarak adlandırılmaktadır. Bir yıldan daha uzun vadeli olan sabit getirili menkul kıymetlerden, devlet tarafından ihraç edilene ise devlet tahvili denilmektedir.(Karan, 371)

Sabit getirili menkul kıymetler kuponlu ve kuponsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuponlu ve kuponsuz SGMK arasındaki tek fark, kuponlu sabit getirili menkul kıymetlerde yatırım süresince önceden belirlenmiş dönemlere ilişkin olarak dönem sonlarında sabit ve değişken ödemelerin olmasıdır.(Pekdemir,12)

4.Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler

UMS/TMS 39'a göre vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler: işletme tarafından vadeye kadar elde tutma niyetinin ve olanağının bulunduğu sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemeler içeren ve sabit bir vadesi bulunan, diğer finansal varlık sınıflandırmaları dışında kalan ve türev olmayan finansal varlıklar şeklinde tanımlanmıştır. (UMS/TMS 39, paragraf 9)

Tanımdan anlaşıldığı üzere, vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler, sabit veya belirlenebilir nitelikte nakit girişleri ve sabit bir vadesi olan hazine bonusu ve devlet tahvili

gibi menkul kıymetleri içine almaktadır. (Selvi,48) Diğer bir ifade ile alacaklılık hakkı tanıyan menkul kıymetler işletmenin niyeti doğrultusunda vadeye kadar elde tutma amacı taşıyor ise bu grup altında sınıflandırılmaktadır.

Bu tanımda dikkat edilmesi gerekli bir diğer konu, bir finansal varlığın “vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet” olarak kabul edilebilmesi için işletmenin bu finansal varlığı vadesine kadar elde tutma niyetinin ve imkanının bulunması, sabit veya belirlenebilir nitelikte nakit girişleri ve sabit bir vadesinin olması gerekir. (UMS/TMS 39, madde 9)

Bir SGMK’in ilk muhasebeleştirilme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak veya satılmaya hazır finansal varlıklar arasında sınıflandırmış ise daha sonra vadeye kadar elde tutulacak olarak sınıflandırılmaz.

Kredi ve alacak olarak sınıflandırılması gerekenler de vadeye kadar elde tutulacak olanlar arasında sınıflandırılmaz.

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar arasında bulunan ancak, işletme tarafından bu yatırımın elde tutma niyet veya imkanının değişmesi durumunda, ilgili yatırım (finansal varlık) satılmaya hazır yatırım olarak yeniden sınıflandırılmalıdır. (UMS/TMS 39, uygulama rehberi 20)

Bir finansal varlığın, “vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler” grubuna alınması niyeti ve olanağı, bu varlıkların sadece ilk muhasebeleştirme aşamasında değil her bilanço döneminde dikkate alınmasını gerektirmektedir.(UMS/TMS 39 uygulama rehberi 25)

İşletme cari yıl içinde veya son iki mali yıl içerisinde, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarının önemli bir tutarını vadesinden önce (vadeye kadar elde tutulacak yatırımların toplamına kıyasla önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını) satmış veya yeniden sınıflandırmış olması durumunda, artık bu grubu kullanma hakkını kaybeder. Ancak aşağıda belirtilen nitelikteki satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri bunun istisnasıdır:

- Piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerin finansal varlığın gerçeğe uygun değerinde önemli bir etki yaratmayacağı, vade tarihine veya finansal varlığın geri çağırılma tarihine çok yakın (örneğin vadesine 3 aydan daha az bir süre kalan) satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri;
- Önceden belirlenmiş nakit girişleri veya peşin tahsilat yoluyla finansal varlığın orjinal değerinin tamamına yakın bir kısmının tahsil edilmesinden sonra yapılan satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri;
- İşletmenin kontrolünde olmayan, tekrarı olmayan ve önceden makul bir biçimde tahmin edilemeyen bir durumun gerçekleşmesi, yani mücbir sebeplerin ortaya çıkması.

Bir finansal varlık sabit vadeye sahip olsa bile, aşağıdaki sebeplerden dolayı, vadeye kadar elde tutulacak menkul değer grubuna alınamaz.(UMS/TMS 39,uygulama rehberi 16)

- İlgili finansal varlığın ne zamana kadar elde tutulacağına belli olmaması,
- İlgili finansal varlığın oluşabilecek bir riski önlemek için elden çıkarılmaya hazır olması,
- Finansal borç ihraç edenin bir finansal varlığı itfa edilmiş maliyetinin çok altında bir tutardan ödeme hakkının olması.

Eğer bir finansal varlık sabit vadeli olsa bile aşağıdaki durumların oluşması durumunda vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet olma özelliğini kaybeder. (UMS/TMS 39, uygulama rehberi 23)

- İşletmenin bu yatırımı vadesine kadar finanse edecek güce sahip olmaması,
- Bu finansal yatırımın vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler grubunda yer almasını ortadan kaldıracak hukuksal veya başka kısıtlamaların oluşması

UMS 39' a göre "vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler" dönem sonlarında EFY'ne göre, değerlendirilmekte ve oluşan farklar ise gelir tablosuna aktarılmaktadır.

Vadeye kadar elde tutulacak bir menkul kıymet, gerçeğe uygun değer farkı kar zarar yansıtılacak olan veya satılmaya hazır menkul kıymetler grubuna alınması durumunda , gerçeğe uygun değerine göre değerlendirilecektir. Söz konusu yeniden sınıflandırma nedeniyle ilgili yatırımın defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark, yeni grubun ilkelerine uygun olarak muhasebeleştirilecek ve ortaya çıkan değerlendirme farkı ise gelir tablosuna yansıtılacaktır.(UMS 39, madde 51-55)

Eğer gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılacak olanlar ve satılmaya hazır menkul kıymetlerin, ilgili aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatının olmaması durumunda EFY'ne göre ölçülebileceği de belirtilmiştir.

2002 yılından buyana uluslar arası muhasebe standartlarını uygulamak zorunda olan bankaların tekdüzen hesap planlarında menkul kıymetler, UMS/TMS 39 kapsamında, amaçlarına göre aşağıdaki hesaplarda muhasebeleştirilmektedir.

0-Dönen Değerler

030-Gerçeğe Uygun Değeri Kar/Zarara Yansıtılan Menkul Değerler(TP)

031- Gerçeğe Uygun Değeri Kar/Zarara Yansıtılan Menkul Değerler(YP)

032-Satılmaya Hazır Menkul Değerler(TP)

033- Satılmaya Hazır Menkul Değerler(YP)

2-Yatırımlar ve Diğer Aktifler

244-Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler(TP)

245-Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler(YP)

Yukarıdaki sınıflama incelendiğinde, bankalar hesap planında menkul kıymetlerin vadeye göre değil türe göre ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir.

5.Etkin Faiz Yöntemi

UMS/TMS 39 göre sabit getirili yatırımlar ve sabit maliyetli borçlanmalar EFY'ne göre değerlendirilmesi gerekmektedir. EFY, finansal varlık ya da borcun itfa edilmiş maliyetlerinin hesaplanması ve ilgili giderlerinin ilişkili olduğu döneme dağıtılmasında kullanılan yöntemdir. EFY paranın zaman değerini göz önünde bulunduran bir yöntem olduğu için yatırım ya da borçlanmanın, yatırım ya da borçlanma anındaki değerinin değerlendirilmesinde (gelecekteki değer) ya da vadedeki değerinin değerlendirilmesinde (bugünkü değer) indirgenmesi temeline dayanmaktadır. (Selvi,48)

Diğer bir ifade ile yatırım ya da borçlanmanın raporlama anındaki güncel değerini belirleyen yöntemdir. Bir yatırım ya da borçlanmanın değerlendirilmesinde ya da raporlama tarihinde EFY kullanılarak bulunan değerine ise reeskont değeri, iskonto edilmiş değer, itfa edilmiş maliyet değeri veya bugünkü değer denilir.(Pekdemir,2) Bu değer sonuçta, raporlama anında yatırım veya borçlanmanın gelecekteki değeri veya bugünkü değeridir. Bu değer hesaplanmasına yatırım veya başlangıç değerinden hareket edildiğinde gelecekteki değeri ortaya çıkacaktır. Gelecekteki değer aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanır.

$$\text{Gelecekteki Değer} = \text{Yatırım veya Başlangıç Değeri} \times (1 + i)^{\frac{\text{gün}}{365}}$$

Yatırım veya borçlanmanın vadesindeki nominal değerden hareket edildiğinde ise bugünkü değeri ortaya çıkacaktır. Bugünkü değer ise aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{Bugünkü Değer} = \frac{\text{Yatırımın Vade Değeri veya Nominal Değeri}}{(1 + i)^{\frac{\text{gün}}{365}}}$$

Yukarıdaki formüllerde de görüldüğü gibi, bir yatırımın reeskont değeri, iskonto edilmiş değeri, itfa edilmiş maliyet değeri veya bugünkü değeri hesaplanırken, finansal kurumlarda yıl 365 gün ve her ay gerçekte kaç gün ise o kadar gün dikkate alınarak hesaplama yapılmaktadır. Bu nedenle EFY'ne göre her an el değiştirebilecek yatırımların değerlendirilmesinde günündeki değerinin hesaplanmasında “günlük bileşik faiz esaslı yıllık faiz“ kullanılmalıdır.(Karan,124)

EFY'ne göre sabit getirili yatırım ya da sabit ödemeli borçların değerlendirilmesinin yapılmasında kullanılan orana Etkin Faiz Oranı (EFO) denilmektedir. Yukarıdaki formüllerde yer alan “i= Etkin Faiz Oranı (EFO)’dır”. EFO yatırım anında, yatırım maliyetinin belirlenmesine etki eden orandır.(Borçlanma için düşünüldüğünde ise borçlanma anında borçlanma maliyetinin belirlenmesine etki eden orandır.(Selvi,49)

Bir başka tanımda EFO, finansal aracın beklenen ömrü boyunca veya uygun olması durumunda daha kısa bir zaman dilimi süresince yapılacak gelecekteki tahmini nakit ödeme

ve tahsilâtlarını tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen oran olarak ifade edilmiştir. (Demir,70)

Diğer bir ifade ile bugün yapılan 100 TL'lik yatırım ya da borçlanmanın hangi faiz oranında X gün sonra 150 TL olur sorusuna verilen cevaptır. Bu oran yatırımlar için aynı zamanda yatırım anındaki “İç Verim” (Internal Rate of Return - IRR) oranıdır.

Eğer bir yatırımın başlangıç ve vadedeki değeri biliniyor EFO'nu bilinmiyor ise EFO yukarıda verilen gelecekteki değer veya bugünkü değer formülleri aracılığı ile hesaplanır.

Gelecekteki değer formülü ile elde edilen EFO aslında yatırımın faiz oranıdır. Bugünkü değer formülü sonucunda bulunan EFO ise yatırımın iskonto oranıdır. Her iki formül sonucunda elde edilen EFO aynı olacaktır.

6.Etkin Faiz Yöntemi Uygulaması

Bu bölümde bankaların, hazine bonosu ve devlet tahviline yatırım yapmaları durumunda EFY'ni nasıl uyguladıkları örnekler yardımı ile açıklanmıştır. Bilindiği üzere, hazine bonoları kısa vadeli, devlet tahvilleri ise uzun vadeli sabit getirili menkul kıymetlerdir. Birinci örneğimizde, kuponsuz sabit getirili menkul kıymet alımı, ikinci örneğimizde ise kuponlu sabit getirili menkul kıymet alımı ele alınmıştır. Verilen örnekler ile satın alınan menkul kıymetlerin değerlendirme günündeki “itfa edilmiş maliyet değerleri”nin ve EFO hesaplamalarının nasıl yapıldığı gösterilmiştir. Bu tür menkul kıymetlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlaması ise diğer bölümde ele alınacaktır.

6.1. Kuponsuz Sabit Getirili Menkul Kıymet Yatırımı Örneği

Kuponsuz SGMK, iskontolu olarak ihraç edilir ve bu tür yatırımlara aynı zamanda iskontolu menkul kıymet yatırımı denilir. Bu tür yatırımlarda yatırımcı vade sonuna kadar hiç bir faiz alamaz. Vade sonunda menkul kıymetin nominal değeri itfa edilir. Bu yatırım faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde çok tercih edilen bir yatırım türüdür.(Karan, 378)

Aşağıdaki örnekte kuponsuz SGMK yatırımı yapmak isteyen bir bankanın hazine bonosu alımı söz konusudur. Hazine bonoları kuponsuz SGMK oldukları için iskontolu olarak satılan menkul kıymetlerdir. Vadeleri ise en fazla bir yıldır. Vade sonunda nominal değerleri üzerinden TC Merkez Bankası tarafından geri ödenirler.

Örnek 1: X Bankası, 1 Aralık 2009 tarihinde vadesine 90 gün kalan 20.477 TL nominal değerli hazine bonosunu 19.785 TL'ye satın alınmıştır. Bu verilere göre: ilgili hazine bonosunun raporlama günlerindeki itfa edilmiş maliyet değerleri kaç TL'dir.

Çözüm:

X Bankasının, satın aldığı bu hazine bonosu, sabit getirili bir menkul kıymet olduğu için UMS 39 kapsamında günlük ve aylık değeri EFY'ne göre değerlendirilmek zorundadır. Ancak bankalarda reeskont ya da itfa edilmiş maliyet değeri kayıtları günlük değil aylık

yapıldığı için burada aylık bazda yapılacak değerlendirme gösterilmiştir. Bu hazine bonosunun 31 Aralık 2009 ve 31 Ocak 2010 tarihlerinde diğer bir ifade ile vadesi içine denk gelen ayların son günlerindeki (raporlama günlerindeki) değerlerinin bulunması gerekmektedir.

Bu örneğimizi bir zaman dilimi içinde aşağıdaki çizelgedeki gibi gösterebiliriz.

Yatırım Anı	Vade
1 Aralık 2009 (19.785 TL)	28 Şubat 2010 (20.477 TL)

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü üzere, X bankası 19.786 TL'ye satın aldığı hazine bonosunu vadesine kadar elde tutar ise vade sonunda 20.477 TL elde edecektir. Ancak X Bankası bu hazine bonosunun vadesine kadar geçen süre içinde yer alan ay sonlarındaki(raporlama günlerindeki) değerlerini hesaplamak zorundadır. Aşağıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere örnekteki hazine bonosu yatırımı 1 Aralık 2009 tarihinde gerçekleşmiştir. İlgili yatırımın 31 Aralık 2009 ve 31 Ocak 2010 tarihlerinde diğer bir ifade ile raporlama günlerindeki değerinin EFY'ne göre hesaplanması ve 28 Şubat 2010 tarihinde ise ilgili hazine bonosunun sözleşmedeki değeri üzerinden 20.477 TL itfa edilmesi gerekmektedir.

Yatırım Anı	Raporlama Anı	Raporlama Anı	Vade
1 Aralık 2009	31 Aralık 2009	31 Ocak 2010	28 Şubat 2010

31 Aralık 2009 ile 31 Ocak 2010 tarihlerinde hazine bonosunun değerinin ne kadar olduğunun hesaplanabilmesi için öncelikle EFO'nun belirlenmesi gereklidir. EFO yukarıda verilen gelecekteki ya da bugünkü değer formülleri yardımı ile aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

EFO'nun Hesaplanması

$$\begin{aligned}
 \text{Gelecekteki Değer} &= \text{Yatırım veya Başlangıç Değer} \times \left(1 + i\right)^{\frac{\text{vade}}{365}} \\
 20.477 &= 19.785 \times \left(1 + i\right)^{\frac{90}{365}} \\
 \text{EFO}(i) &= \left(\frac{20.477}{19.785}\right)^{\frac{365}{90}} - 1 = 0.15 \\
 \text{Bugünkü Değer} &= \frac{\text{Yatırımın Vade Değeri veya Nominal Değeri}}{\left(1 + i\right)^{\frac{\text{vade}}{365}}} \\
 \text{EFO}(i) &= 19.785 = \frac{20.477}{\left(1 + i\right)^{\frac{90}{365}}} = 0.15
 \end{aligned}$$

ETKİN FAİZ ORANI: %15

Yukarıda görüldüğü gibi EFO her iki hesaplama sonucunda da 0,15 olarak bulunmuştur. EFO bulunduktan sonra örneğimize konu olan hazine bonosunun 31 Aralık 2009 ve 31 Ocak 2010 tarihlerindeki itfa edilmiş maliyet değeri, hem gelecekteki hem de bugünkü değer formülleri ile aşağıdaki gibi hesaplanabilir. Aşağıda görüldüğü gibi 1 Aralık 2009 tarihinde 19.785 TL'ye alınan hazine bonosunun 31 Aralık 2009 tarihindeki değeri aşağıdaki hesaplamalar sonucunda 20.014 TL olduğu bulunmuştur

EFY'ne Göre İtfa Edilmiş Maliyet Değerinin Hesaplaması(31 Aralık 2009 Dönemi İçin)

$$\begin{aligned}
 \text{Gelecekteki Değer} &= \text{Yatırım veya Başlangıç Değeri} \times (1 + i)^{\text{değerleme gününe kadar geçen Gün}} \\
 20.014 &= 19.785 \times (1 + 0.15)^{\frac{30}{365}} \\
 \text{Bugünkü Değer} &= \frac{\text{Yatırımın Vade Değeri veya Nominal Değeri}}{(1 + i)^{\text{vadeye kalan Gün}}} \\
 20.014 &= \frac{20.477}{(1 + 0.15)^{\frac{60}{365}}} \\
 \text{31 Aralık 2009 Tarihindeki İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} &= 20.014
 \end{aligned}$$

Aşağıda ise 1 Aralık 2009 tarihinde 19.785 TL'ye alınan hazine bonosunun 31 Ocak 2010 tarihindeki değeri aşağıdaki hesaplamalar sonucunda 20.244 TL olduğu hesaplanmıştır

EFY'ne Göre İtfa Edilmiş Maliyet Değerinin Hesaplaması(31 Ocak 2010 Dönemi İçin)

$$\begin{aligned}
 \text{Gelecekteki Değer} &= \text{Yatırım veya Başlangıç Değeri} \times (1 + i)^{\text{değerleme gününe kadar geçen Gün}} \\
 20.244 &= 19.785 \times (1 + 0.15)^{\frac{60}{365}} \\
 \text{Bugünkü Değer} &= \frac{\text{Yatırımın Vade Değeri veya Nominal Değeri}}{(1 + i)^{\text{vadeye kalan Gün}}} \\
 20.244 &= \frac{20.477}{(1 + 0.15)^{\frac{30}{365}}} \\
 \text{31 Ocak 2010 Tarihindeki İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} &= 20.244
 \end{aligned}$$

Yukarıda yapılan hesaplamalar sonucunda örneğimizde verilen menkul kıymetin raporlama günündeki değerleri aşağıdaki çizelgede olduğu gibi tespit edilmiştir.

Yatırım Anı	Raporlama Anı	Raporlama Anı	Vade
1 Aralık 2009 19.785 TL	31 Aralık 2009 20.014 TL	31 Ocak 2010 20.244	28 Şubat 2010 20.477 TL

6.2. Kuponlu Sabit Getirili Menkul Kıymet Yatırımı

Kuponlu sabit getirili menkul kıymetler, vade süresi içinde belirli aralıklarla faiz ödemelerinin yapıldığı menkul kıymetlerdir. Bu tür menkul kıymetlerin vadeleri bir yıldan uzundur. Bu tür menkul kıymetler yatırımcısına her dönem belirli bir tutarda gelir sağlar. Her dönem ödenen bu tutara kupon ödemesi, bu tutarın nominal değere oranına da kupon faizi denir. Kupon faiz ödemeleri genellikle yıllık ya da 6 aylık dönemler ile yapılır. Devlet tahvilleri kuponlu sabit getirili menkul kıymetlerdir. Çünkü devlet tahvillerinin vadeleri 1 yıldan uzundur ve her 6 ayda bir faiz ödemesi yapılan menkul kıymetlerdir.(Karan,378)

Örnek 2:

X Bankası, 12 Aralık 2008 tarihinde vadesi 2 yıl ve nominal değeri (gelecekteki değeri) 20.000 TL olan kuponlu menkul kıymeti 19.443 TL'ye satın almış ve bu menkul kıymetin her altı ayda bir ödenecek şekilde %20 nominal faizli 4 adet kuponu vardır. Bu menkul kıymetin, raporlama anı (değerleme anı) yatırım anından 20 gün sonradır. Yani ilk kupon ödemesine 163 (183-20) gün, ikinci kupon ödemesine 345(365-20) gün, üçüncü kupon ödemesine 528(548-20) gün ve son kupon ödemesi ve aynı zamanda itfa tarihine 710 (730-20) gün vardır.^d

UMS 39'göre X Bankası bu menkul kıymetin her raporlama tarihindeki değerini hesaplayarak (İtfa edilmiş maliyet değerini, reeskont değerini) o dönem elde ettiği geliri tespit etmek durumundadır. Bu hesaplamanın yapılmasında üç aşama söz konudur.

Birinci Raporlama Dönemi

1.Aşama

Birinci aşamada EFO'nı bulunmalıdır. Bugünkü değer formülü kullanılarak EFO aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

$$BD = \frac{NA_t}{(1+i)^1} + \frac{NA_t}{(1+i)^2} + \frac{NA_t}{(1+i)^3} + \dots + \frac{NA_t}{(1+i)^n}$$

$$19.443 = \frac{*2000}{(1+i)^{\frac{183}{365}}} + \frac{2000}{(1+i)^{\frac{365}{365}}} + \frac{2000}{(1+i)^{\frac{548}{365}}} + \frac{2000 + 20.000}{(1+i)^{\frac{730}{365}}} = 0.22975$$

EFO= %22,975

*Kupon Faiz Geliri: 20.000 x%20/2= 2000

^dHesaplamalarda "günlük bileşik faiz esaslı yıllık faizin" kullanılması esas alınmıştır. Diğer bir ifade ile yılın 365 gün, her ayın ise gerçek gün sayısı kabul edilmelidir.

2.Aşama

EFO bulunduktan sonra, bu menkul kıymetin ilk raporlama günündeki itfa edilmiş maliyet değeri (reeskont değeri). EFY' ne göre aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

$$BD = \frac{NA_t}{(1+i)^1} + \frac{NA_t}{(1+i)^2} + \frac{NA_t}{(1+i)^3} \dots \dots \dots + \frac{NA_t}{(1+i)^n}$$

$$BD = \frac{*2000}{(1+0,22975)^{\frac{163}{365}}} + \frac{2000}{(1+0,22975)^{\frac{345}{365}}} + \frac{2000}{(1+0,22975)^{\frac{528}{365}}} + \frac{2000+20.000}{(1+0,22975)^{\frac{710}{365}}} = 19.664 \text{ TL}$$

İtfa Edilmiş Maliyeti Değeri= 19.664 TL

*Kupon Faiz Tutarı: 20.000 TL x % 20/2= 2000 TL

3.Aşama

Bu aşamada, Yatırımın İskonto Bakiyesi (Yatırımın dönem sonu (Nominal Değer) değeri ile yatırım dönem başı değeri arasındaki fark), Yatırımın Dönemsel Geliri (Yatırımın itfa edilmiş maliyet değerinden, yatırım değeri arasındaki fark) hesaplanmalı ve Yatırımın Dönemsel Geliri ile yatırımın kupon faiz geliri toplanarak Yatırımın Dönemsel Toplam Kazancı elde edilmelidir.

Aşağıda görüldüğü üzere yatırımın elde edilme değeri olan 19.443 TL, yatırımın nominal değeri olan 20.000 TL'den çıkarılarak, yatırımın ıskonto bakiyesi 557 TL olarak hesaplanmıştır.

$$1) \text{Yatırımın İskonto Bakiyesi} = \text{Yatırımın Nominal Değeri} - \text{Yatırım Değeri}$$

$$557 = 20.000 - 19.443$$

$$2) \text{Yatırımın Dönemsel Geliri} = \text{İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} - \text{Yatırım Değeri}$$

$$221 = 19.664 - 19.443$$

$$2.221 = 221 + 2000$$

İkinci Raporlama Dönemi

Bu dönemde 1.aşama işlemlerine yani EFO'nın hesaplanmasına gerek yoktur. Çünkü EFO ilk aşamada hesaplanmıştır. Ancak 2. ve 3. aşama işlemler ikinci raporlama döneminde tekrar aşağıdaki gibi hesaplanması gerekmektedir.

$$BD = \frac{NA_t}{(1+i)^1} + \frac{NA_t}{(1+i)^2} + \frac{NA_t}{(1+i)^3} \dots \dots \dots + \frac{NA_t}{(1+i)^n}$$

$$BD = \frac{*2000}{(1+0,22975)^{\frac{163}{365}}} + \frac{2000}{(1+0,22975)^{\frac{345}{365}}} + \frac{2000+20.000}{(1+0,22975)^{\frac{528}{365}}} = 19.780 \text{ TL}$$

İtfa Edilmiş Maliyeti Değeri= 19.780 TL

*Kupon Faiz Tutarı: 20.000 TL X%20/2= 2000 TL

Aşağıda görüldüğü üzere yatırımın bir önceki raporlama dönemindeki değeri olan 19.664 TL, yatırımın nominal değeri olan 20.000 TL'den çıkarılarak, yatırımın ıskonto bakiyesi 336 TL olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned}
 1) \text{Yatırımın İskonto Bakiyesi} &= \text{Yatırımın Nominal Değeri} - \text{Yatırım Değeri} \\
 336 &= 20.000 - 19.664 \\
 2) \text{Yatırımın Dönemsel Geliri} &= \text{İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} - \text{Yatırım Değeri} \\
 116 &= 19.780 - 19.664 \\
 2.116 &= 116 + 2000
 \end{aligned}$$

Üçüncü Raporlama Dönemi

Bu dönemde de 2. Raporlama döneminde olduğu gibi 1.aşama işlemlerine yani EFO'nun hesaplanmasına gerek yoktur. Çünkü EFO ilk aşamada hesaplanmıştır. Diğer aşamalar işlemler bu raporlama döneminde tekrar aşağıdaki gibi hesaplanması gerekmektedir.

$$\begin{aligned}
 BD &= \frac{NA_t}{(1+i)^1} + \frac{NA_t}{(1+i)^2} + \frac{NA_t}{(1+i)^3} + \dots + \frac{NA_t}{(1+i)^n} \\
 BD &= \frac{2000}{(1+0,22975)^{\frac{163}{365}}} + \frac{2000 + 20.000}{(1+0,22975)^{\frac{343}{365}}} = 19.917 \text{ TL} \\
 \text{İtfa Edilmiş Maliyeti Değeri} &= 19.917 \text{ TL}
 \end{aligned}$$

*Kupon Faiz Tutarı: 20.000 TL X%20/2= 2000 TL

Aşağıda görüldüğü üzere yatırımın bir önceki raporlama dönemindeki değeri olan 19.780 TL, yatırımın nominal değeri olan 20.000 TL'den çıkarılarak, yatırımın ıskonto bakiyesi 220 TL olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned}
 1) \text{Yatırımın İskonto Bakiyesi} &= \text{Yatırımın Nominal Değeri} - \text{Yatırım Değeri} \\
 220 &= 20.000 - 19.780 \\
 2) \text{Yatırımın Dönemsel Geliri} &= \text{İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} - \text{Yatırım Değeri} \\
 137 &= 19.917 - 19.780 \\
 2.137 &= 137 + 2000
 \end{aligned}$$

Dördüncü Raporlama Dönemi

Bu dönem, menkul kıymet yatırımın vade sonuna denk geldiği için, banka menkul kıymetin kupon faiz tutarı olan 2000 TL ile vade sonundaki değeri (nominal değeri) olan 20.000 TL'yi tahsil edilecektir.

$$BD = \frac{NA_t}{(1+i)^1} + \frac{NA_t}{(1+i)^2} + \frac{NA_t}{(1+i)^3} + \dots + \frac{NA_t}{(1+i)^n}$$

$$BD = \frac{* 2000 + 20.000}{(1 + 0,22975)^{\frac{183}{365}} + 1} = 20.000 \text{ YTL}$$

İtfa Edilmiş Maliyeti Değeri= 20.000 TL

Aşağıda görüldüğü üzere yatırımın bir önceki raporlama dönemindeki değeri olan 19.917 TL, yatırımın nominal değeri olan 20.000 TL'den çıkarılarak, yatırımın dönemsel geliri 83 TL olarak hesaplanmıştır.

$$1) \text{Yatırımın Dönemsel Geliri} = \text{İtfa Edilmiş Maliyet Değeri} - \text{Yatırım Değeri}$$

$$83 = 20.000 - 19.917$$

$$2.083 = 83 + 2000$$

Yukarıdaki Hesaplamaları aşağıdaki tabloda gösterecek olursak menkul kıymetin vadesi içinde değerinde meydana gelen değişim ve bu menkul kıymetten her raporlama dönemi sonunda elde edilen toplam gelir daha net görülecektir.

Raporlama Dönemi	Tahvilin Dönemsel Toplam Kazancı	Tahsil Edilecek Faiz(kupon)	Dönemsel Tahvil İskontosu Geliri	İskotanın Bakiyesi	Tahvilin Değeri
01.01. 2009	-	-	-	557	19.443
31.06.2009	2.221	2000	221	336	19.664
31.12. 2009	2.116	2000	116	220	19.780
31. 06. 2010	2.137	2000	137	83	19.917
31. 12. 2010	2.083	2000	83	-	20.000

7.Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin UMS/UFRS'ye Göre Muhasebeleştirme İlkeleri ve Muhasebeleştirme Örnekleri

7.1 İlk Muhasebeleştirme ve Maliyetlerinin Belirlenmesi

UMS/TMS 39 göre türev olan ve olmayan her türlü finansal araçların ilk kayda alınmalarında iki muhasebeleştirme yaklaşımı vardır: Bunlar: Ticari İşlem Tarihi Muhasebeleştirme Modeli ve Teslim Tarihi Muhasebeleştirme Modeli'dir. Söz konusu yöntemlerin adlarından da anlaşıldığı gibi, bazı finansal araçlar fiziki teslim tarihinde, bazı finansal araçlar ticari işlemin gerçekleştiği, diğer bir ifade ile sözleşmenin imzalandığı tarihte kayda alınmaktadır.

Türev olmayan finansal araçlar, özellikle türev olmayan SGMK fiziki teslim gerektirdiği için zorunlu olarak teslim tarihi muhasebeleştirme modeli ile kayda alınır ve

böylece türev olmayan finansal araçlar; finansal varlıklar ve finansal yükümlülükler zorunlu olarak bilanço içine alınmış olur.

Temel olarak SGMK'in ilk muhasebeleştirilmesi, gerçeğe uygun değeri üzerinden yapılır. SGMK için ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değer ölçüsü ise maliyet değeridir. SGMK alımı sırasında oluşan işlem maliyetleri (aracılık, komisyon vb) dönem sonlarında elde edilen finansal varlığın türüne göre ya dönem gideri olarak kaydedilir ya da finansal varlığın maliyet değerine ilave edilir.

Elde edilen SGMK “vadeye kadar elde tutulacak menkul değer veya satışa hazır menkul değer” olarak sınıflandırılmış ise ilk muhasebeleştirilmesi sırasında, söz konusu SGMK'in edinimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri söz konusu SGMK'in gerçeğe uygun değerine, yani maliyetine ilave edilir. (UMS 39, 43)^e

Ancak burada, SGMK'in kuponlu olup olmaması durumuna dikkat etmek gereklidir. Eğer elde edilen SGMK kuponsuz ise muhasebeleştirme, değerlendirme ve raporlama açısından herhangi bir sorun bulunmamaktadır.

Kuponlu SGMK için muhasebeleştirme, değerlendirme ve raporlama konusunda iki temel sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kupon döneminin herhangi bir noktasında yatırım yapılması ve SGMK için katlanılan maliyetin tutarı ile kupon için katlanılan maliyetin tutarının ayrıştırılarak, ayrı hesaplara kaydedilmesi gerekmektedir.

Herhangi bir kuponun vadesi dolmadan, kuponlu SGMK satın alındığında mutlaka kupon için bir şeye katlanılmış olacaktır. Neye katlandığı, diğer bir ifade ile kupon için yapılan ödemenin ne olduğu nominal faiz yöntemi ile ve basit faiz tekniği ile hesaplanması mümkündür. Çünkü faize konu olan nominal değer belirlidir, nominal değer üzerinden uygulanacak olan faiz oranı belirlidir, geçen süre veya kupon ödeme tarihine kadar geçecek süre belirlidir. Bu unsurlar kullanılarak kupon döneminin herhangi bir anında kuponlu SGMK satın alındığında kupon için ne kadar ödendiğinin hesaplanması mümkün olmaktadır. Kupon için yapılan ödeme, SGMK'in maliyetinden mutlaka ayırt edilmeli ve ayrı kaydedilmelidir.

Daha sonra kupon dönemi tamamlandığında ve kupon bedeli tahsil edildiğinde, satın alma tarihinden önce söz konusu kuponun satın alma tarihine kadar geçen sürede kazanmış olduğu faiz, bir faiz geliri olarak kaydedilmemelidir.

Bu durum, kupon dönemi henüz tamamlanmamış SGMK'in elden çıkarılmasında da karşımıza çıkmaktadır. Elden çıkarma anında elde edilecek nakit girişleri içinde gerçekleşmiş ama henüz tahsil edilme zamanı gelmemiş faizler bulunmaktadır. Bu faizlerin hesaplanarak faiz geliri olarak kayıtlara alınması gerekmektedir.

^e SGMK “Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan” olarak sınıflandırılmış ise, ilk muhasebeleştirilmesi sırasında, söz konusu SGMK'in edinimi ile ilgili işlem maliyetleri SGMK ile doğrudan ilişkilendirilebilse dahi SGMK'in gerçeğe uygun değerine, diğer bir ifade ile maliyetine ilave edilmeyip, bir dönem gideri olarak kabul edilir.

Hangi grupta muhasebeleştirilirse muhasebeleştirilsin, portföyde bulunan SGMK için dönem içinde saklama, sigortalama gibi harcamalar yapılabilir. Bu harcamalar, söz konusu SGMK'nın maliyeti ile ilişkilendirilmez ve bu tür harcamalar doğrudan kar zarar ile ilişkilendirilecek şekilde dönem gideri olarak muhasebeleştirilir.

7.2. Yeniden Sınıflama

Vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler aşağıdaki durumların oluşması durumunda bu grupta tutulamaz

- İşletmenin bu yatırımı vadesine kadar finanse edecek güce sahip olmaması,
- Bu finansal yatırımın vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler grubunda yer almasını ortadan kaldıracak hukuksal veya başka kısıtlamaların oluşması

Ayrıca, vadesine çok az bir süre kalmış olmasına rağmen “vadeye kadar elde tutulacak menkul değer” büyük bir bölümünü elden çıkarılır ise 2 yıl süre ile yeni alınan finansal varlık bu grupta tutulamaz. Yeni alınan finansal varlık “Satışa Hazır Menkul Değerler” grubuna kaydedilmelidir.

7.3. SGMK'in Sonraki Ölçümleri ve Değer Farkları

Vadeye kadar elde tutulacak SGMK itfa edilmiş maliyetinden ölçülür. Bu gruba giren SGMK açısından ise ilgili SGMK bilanço dışı bırakıldığı veya değer düşüklüğüne uğradığı durumda ortaya çıkan kazanç veya kayıp ile itfa işlemi nedeniyle ortaya çıkan kazanç veya kayıp, kâr ya da zararda muhasebeleştirilir.^f

7.4 Muhasebeleştirme Örnekleri

Altıncı bölümde etkin faiz yöntemini açıklarken verilen örnek olayların bu bölümde muhasebeleştirilmesi üzerinde durulacaktır.

Örnek 1: Kuponsuz(Iskontolu) Menkul Kıymet Alımı

X Bankası, 1 Aralık 2009 tarihinde vadesine 90 gün kalan 20.477 TL nominal değerli hazine bonosunu 19.785 TL'ye satın alınmıştır. 31 Aralık 2009 tarihinde bu bononun piyasadaki gerçeğe uygun değeri 20.080 TL olarak gerçekleşmiştir.

Bu menkul kıymete ait raporlama dönemlerindeki itfa edilmiş maliyet değerleri (reeskont değeri) daha önceki bölümde hesaplanmıştı ve aşağıdaki değerler elde edilmişti.

^f İşletme, ilk muhasebeleştirme işleminin ardından, SGMK genel olarak gerçeğe uygun değerlerinden, satış veya diğer türden elden çıkarmalarda oluşabilecek işlem maliyetlerini düşmeksizin ölçmek durumundadır. Ancak bu durum, sadece Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarar Olarak Raporlanacak Olanlar ile Satışa Hazır Olarak Sınıflandırılan SGMK için geçerlidir.

Yatırım Anı	Raporlama Anı	Raporlama Anı	Vade
1 Aralık 2009 19.785 TL	31 Aralık 2009 20.014 TL ^g	31 Ocak 2010 20.244 ^h	28 Şubat 2010 20.477 TL

Bu veriler dâhilinde kuponsuz menkul kıymet alımına ait muhasebeleştirme ve raporlama kayıtları nasıl olmalıdır? (Banka bu menkul kıymeti vadeye kadar elde bulundurma niyetindedir ve İptalli Yöntemi benimsemiştir.ⁱ)

Çözüm:

SGMK'in ilk muhasebeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden(GUD) yani maliyeti dikkate alınmaktadır. Örneğimizdeki menkul kıymetin ilk muhasebeleştirilmesinde GUD veya maliyet değeri 19.785 TL'dir ve banka bu menkul kıymeti vadeye kadar elde bulundurmayı düşündüğü için aşağıdaki kayıta görüldüğü gibi "244 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler" hesabında aktifleştirilecektir.

1 Aralık 2009(Menkul Kıymeti Alış Kaydı)

244 - Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler TP	19.785	
010 Kasa		19.785
Satın alma Kaydı		

"244 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler" hesabında aktifleştirilen bu menkul kıymetin, 31 Aralık 2009 tarihindeki diğer bir ifade ile raporlama günündeki değeri EFY göre yukarıdaki bölümde hesaplanmış ve 20.014 olarak tespit edilmiştir. Reeskont kaydı ise aşağıdaki gibi yapılacaktır.

31 Aralık 2009(Reeskont Kaydı)

222. Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.	229	
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.		229
20.014- 19.785= 229		

$$20.014 = \frac{20.477}{(1 + 0.15)^{\frac{60}{365}}}$$

$$20.244 = \frac{20.477}{(1 + 0.15)^{\frac{30}{365}}}$$

ⁱ İptalli Yöntem: Bankalarda faiz gelir ve giderlerinin sonuç hesaplarına alınmasında iki değişik uygulama söz konusudur. Bunlar, iptalli ve birikmeli yöntem olarak ifade edilir. İptalli Yöntemde; bir ay sonunda yapılan faiz gelir ya da faiz gider tahakkukları/reeskontları izleyen ayın başında iptal edilir. İlgili ayın sonunda ise ay sonundaki adata göre yeniden tahakkuk/reeskont işlemi yapılır.

1 Ocak 2010 tarihinde yukarıdaki kaydın ters kayıt ile iptal edilmesi gereklidir.

Örneğimizdeki menkul kıymet yatırımının değerindeki değişmelerin, Bankanın 31 Aralık 2009 tarihli Bilançosuna ve Gelir tablosuna aşağıdaki gibi yansıtılması gerekmektedir. Mali tablolarla görüldüğü gibi menkul kıymetin piyasa değerindeki değişim dikkate alınmadan raporlama anında bulunan itfa edilmiş maliyet değeri (reeskont) ile menkul kıymetin yatırım değeri arasındaki fark mali tablolara yansıtılmaktadır.

Finansal Durum Tablosu(Bilanço)	31.12.2009
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler	19.785
D.Faiz ve Gelir Reeskontları-TP.	229
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Dönem Sonu Toplam Değeri	20.014

Finansal Performans Tablosu (Gelir Tablosu)	1-31 Aralık 2009
Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.	229

Bankalar her ay sonunda raporlama yaptıkları için örneğimizdeki menkul kıymetin 31 Ocak 2010 tarihinde de değerlendirilmesi ve bu değerlendirme farklarının raporlanması gerekmektedir. Yapılan hesaplama sonucunda menkul kıymetin 31 Ocak 2009 tarihindeki İtfa Edilmiş Maliyet değeri = **20.244** olarak bulunmuştur.^j

31 Ocak 2010(Reeskont Kaydı)

222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.	230	
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.		230
20.244 - 20.014 = 230		

1 Şubat 2010 tarihinde yukarıdaki kayıt ters kayıt ile iptal edilmesi gereklidir.

Örneğimizdeki menkul kıymet yatırımının değerindeki değişmelerin, bankanın 31 Ocak 2010 tarihli bilançosuna ve gelir tablosuna aşağıdaki gibi yansıtılması gerekmektedir.

Finansal Durum Tablosu(Bilanço)	31.12.2009	31.01.2010
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler	19.785	19.785
D.Faiz ve Gelir Reeskontları-TP.	229	459
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Dönem Sonu Toplam Değeri	20.014	20.244

$$20.244 = \frac{20.477}{(1 + 0.15)^{30}}$$

Finansal Performans Tablosu (Gelir Tablosu)	1-31 Aralık 209	31.01.2010
Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.	229	230

Örneğimizdeki menkul kıymet 28 Şubat 2010 tarihinde nominal değeri üzerinden itfa edileceği için. Bu tarihte hem reeskont kaydı hem de menkul kıymetin elden çıkarılmasına ait muhasebe kaydının yapılması gereklidir. 28 Şubat 2010 tarihinde menkul kıymetin nominal değeri olan 20.477 TL üzerinden aşağıdaki kayıta olduğu gibi itfa edilecektir.

28.02.2010			
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.	692		
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.		692	
20.477-19.785=692			

28.02.2010			
244- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Men D.	692		
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.		692	

İtfa Kaydı		28.02.2010	
010 Kasa	20.477		
244- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Men D.		20.477	
Anapara ve Faizin Tahsilâtı =			
19.785+ 692=20.477			

Örneğimizde verilen menkul kıymetin raporlama dönemlerinde oluşturulan mali tabloları ise aşağıdaki şekilde olacaktır.

Finansal Durum Tablosu(Bilanço)	31.12.2009	31.01.2010	28.02.2010
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler	19.785	19.785	19.785
D.Faiz ve Gelir Reeskontları-TP.	229	459	692
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Toplam Değeri	20.014	20.244	20.477

Finansal Performans Tablosu (Gelir Tablosu)	31. 12. 2009	31.01.2010	28.02.2010
Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.	229	230	233

Örnekte menkul kıymetin piyasa değerinin 20.080 TL olduğu belirtilmiştir. Eğer bir SGMK 244 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul kıymet hesabına kaydediliyor ise

yukarıdaki mali tablolarda da görüldüğü üzere 31.12 2009 tarihindeki piyasada oluşan 20.080 TL ile yatırım başlangıç değeri olan 19.785 lira arasındaki fark dikkate alınmamaktadır. Çünkü Bankanın elinde bulundurduğu yatırımın özelliği vadeye kadar elde tutulacak bir menkul kıymettir ve bu tür menkul kıymetlerde vadeye kadar piyasada meydana gelen değişimler dikkate alınmamaktadır.

Örnek 2: Kuponlu Menkul Kıymet Alımı

X Bankası 1 Ocak 2009 aşağıdaki özellikleri taşıyan devlet tahvilini satın almıştır. Banka tahvili ihraç tarihinde satın almıştır.

Yatırımın Nominal Değeri: 20.000	Yatırımın Satın Alma Tutarı: 19.443
Kupon Faizi:%20	Yatırımın İtfa Değeri: 20.000
Yatırımın Vadesi: 31 Aralık 2011	Yatırımın İskonto Tutarı:577
Etkin Faiz Oranı : %22,975	

Yukarıdaki veriler dâhilinde satın alınan menkul kıymetin raporlama dönemleri itibari ile değerindeki değişim, yapılan hesaplama sonucunda aşağıdaki gibi elde edilmiştir. Yukarıdaki bölümde yapılan hesaplamalar sonucunda ilgili menkul kıymetin raporlama günlerinde oluşan değerleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir. (EFY'ne göre hesaplanmıştır)

Raporlama Dönemi	Faiz Geliri	Kupon Ödemesi	İskontonun İtfası	İskotanın Bakiyesi	Yatırımın Değeri
01.01. 2009	-	-	-	557	19.443
31.06.2009	2.221	2000	221	336	19.664
31.12. 2009	2.116	2000	116	220	19.780
31. 06. 2010	2.137	2000	137	83	19.917
31. 12. 2010	2.083	2000	83	-	20.000

Bu verilere göre kuponlu menkul kıymete ait muhasebeleştirme ve raporlama kayıtları nasıl olmalıdır? Banka aldığı bu menkul kıymeti vadeye kadar elde tutma niyetindedir.

(Elde edilen menkul kıymet ihraç tarihinde satın alındığı için kupon tutarlarının, menkul kıymetin maliyetinden ayrı kaydedilmesi söz konusu değildir.)^k

1)	01.01.2009		
244 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değer TP		19.443	
010 Kasa H.S			19.443
Satın Alma Kaydı			

^k Menkul kıymet ihraç tarihinden sonra elde edilmiş olsaydı ihraç tarihinden menkul kıymetin elde edilmesine kadar süre içindeki işleyen kupon faizlerinin menkul kıymet maliyetinden ayrı kaydedilmesi gerekecekti.

2)	31.06.2009			
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			221	
010 Kasa H.S			2000	
	580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			2.221
	01.07.2009			
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			221	
	222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			221
İptal Kaydı				
4)	31.06. 2010			
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			137	
010 Kasa H.S			2000	
	580. Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			2137
	01.07.2010			
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			137	
	222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			137
İptal Kaydı				
5)	31.12.2010			
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			83	
010 Kasa H.S			2000	
	580. Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			2083
	01.01.2011			
580 - Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.			83	
	222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.			83
İptal Kaydı				

Yukarıdaki muhasebe kayıtlarında görüldüğü üzere birinci kayıt kuponlu menkul kıymet alımını, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci kayıtlarda kupon faizlerinin tahsilâtı ile ilgili dönem ait faiz tahakkukları ve bu tahakkukların bir sonraki gün iptal işlemleri muhasebeleştirilmiştir.

Örnekte verilen tahvilin vade tarihindeki itfası ise aşağıdaki kayıta olduğu gibi nominal değeri üzerinden muhasebeleştirilecektir.

31.12.2010			
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.	557		
580 - Menkul Değerlerden Alınan FaizlerTP.		557	
20.000-19.443=557			
31.12.2010			
244.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.	557		
222.Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları TP.		557	
İtfa kaydı			
31.12.2010			
010-Kasa H.S.	20.000		
244- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değer TP			20.000

Örnekte verilen menkul kıymetin mali tablolara yansımaları ise aşağıdaki gibi olacaktır.

Finansal Durum Tablosu(Bilanço)	01.01.2009	31.06.2009	31.12.2009	31.06.2010	31.12.2010
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler	19.443	19.443	19.664	19.780	19.917
D.Faiz ve Gelir Reeskontları-TP.	-	221	116	137	83
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Net Değeri	19.443	19.664	19.780	19.917	20.000

Finansal performans Tablosu(Gelir Tablosu)	31.06.2009	31.12.2009	31.06.2010	31.12.2010
Menkul Değerlerden Alınan Faizler-TP.	2.000	2.000	2.000	2.000
İskonto Geliri	221	116	137	83
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Dönemsel Toplam Geliri	2.221	2.116	2.137	2.083

8. Sonuç

Ülkemiz bankacılık sisteminde yer alan kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların aktif yapıları incelendiğinde, menkul kıymetlerin önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür. Bankalarda menkul kıymetler, gerçeğe uygun değeri kar/zarar yansıtılacak olan menkul değerler, satılmaya hazır menkul değerler ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler olmak üzere göre üç sınıfa ayrılmaktadır. Özellikle kamu bankalarında vadeye kadar elde

tutulacak olan menkul kıymetlerin diğer menkul kıymetlere göre önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür.

Çalışma konumuzu oluşturan vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler, bankalar tekdüzen hesap planında yatırımlar ve diğer aktifler başlığında yer alan 244 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler TP hesabında izlenmektedir. Vadeye kadar Elde tutulacak menkul değerler sabit getirili menkul kıymetlerdir. Bankanın niyeti doğrultusunda satın alınan hazine bonusu ve devlet tahvili gibi alacaklılık hakkı doğuran menkul değerler bu grup altında muhasebeleştirilmektedir.

UMS39/TMS39'a göre sabit getirili menkul kıymetlerin değerlemesinde EFY'nin kullanılması gerekmektedir. EFY, yatırım ve borçlanma maliyetlerinin, itfa edilmiş değerlerinin bulunmasını ve ilgili faiz geliri ve giderlerinin ilgili dönemlere dağıtılmasında "yıllık faiz oranı üzerinden günlük bileşik faiz esasına" göre Etkin Faiz Oranının(EFO) kullanılması esasına dayanmaktadır.

Çalışmada gerek kuponlu gerekse kuponsuz SGMK'ler için verilen örneklerde, yatırımın başlangıç değeri, vade değeri ve raporlama tarihindeki değerleri net bir şekilde ortaya konularak, EFY'nin finansal raporlardan faydalanan tarafların doğru ve gerçeğe uygun bilgi elde etmesine nasıl katkı sağladığı ve ilgili işlemlere ait muhasebeleştirimin nasıl yapılacağı ortaya konulmuştur.

KAYNAKLAR

Erol, Cengiz, (1999), İşletmelerde Finansal Yönetim, İmge Yayınevi, Ankara.

Demir, Volkan, (2009), TFRS/UFRS Kapsamında Finansal Araçlar Sunum Muhasebeleştirme ve Ölçme Açıklamalar", Nobel Yayınevi, İstanbul.

Karan, Mehmet Baha, (2001), Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Pekdemir, Recep, (2010), "IAS39 Rehberi", İstanbul.

Selvi, Yakup, (2009), " Etkin Faiz Yöntemi ve Finansal Raporlamadaki Önemi: Vadesine Kadar Elde Tutulacak Sabit Getirili Yatırımlarda Uygulanması" Yönetim Dergisi, Sayı:64.

<http://www.ifrs.org/Home.htm>, IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement

www.tmsk.org.tr, TMS 39 Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlenmesi

www.tbb.org.tr

www.bddk.org.tr

www.tmsk.org.tr

www.spk.gov.tr

